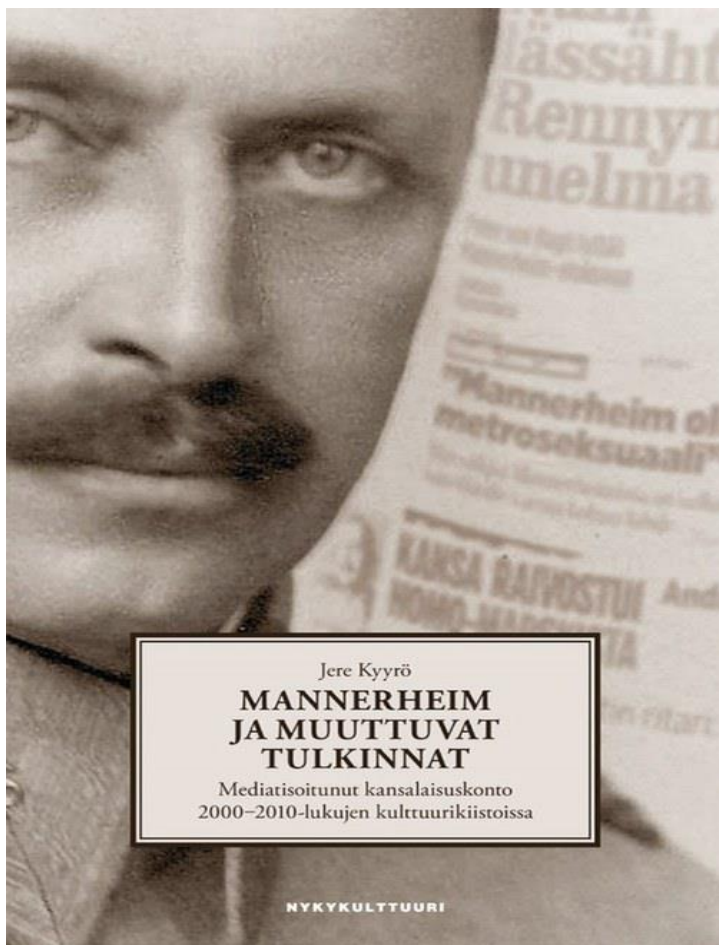




**Lectio praecursoria. Mannerheim ja muuttuvat tulkinnat.  
Mediatisoitunut kansalaisuskonto 2000–2010-lukujen kulttuuri-  
kiistoissa.**

Jere Kyyrö  
Turun yliopisto



Paavo Rabinän kaksikanavaisessa videoinstallaatiossa *Finlandia* vuodelta 2015, joka oli esillä vuodenvaihteessa Wäinö Aaltosen museon Sisällissota-näyttelyssä, kuvataan Suomen nousua ja tuhoa konkreettisen metaforan kautta. Sinivalkoiseen vaatteisiin pukeutunut mies muuraa itseään hieman korkeamman seinän leca-harkoista. Seinän tultua valmiiksi hän alkaa hahmotella sen pintaan harjakattoisen omakotitalon ääriviivoja. Koti, – –, isänmaa.

Yhtäkkiä mustiin, erilaisilla Suomi-teksteillä varustettuihin paitoihin sonnustautuneet ihmiset huutavat seinän edessä ”Suomi! Suomi! Suomi!...”. Seinän edestä kävelee ihmisiä nopeaan tah-

tiin, kun kaksi etenee hitaammin, toinen rollaattorin ja toinen kainalosauvojen avulla. Mies repii naista hiuksista todella rajun näköisesti ja pakottaa tämän jääkaappiin. ”Valkoinen kuolema”. Lopuksi ihmiset moukaroivat seinän maan tasalle metallimusiikin soidessa taustalla. Loppukuvassa he makaavat seinän jäänteiden seassa kuin kuolleina.

Kahdessa ruudussa pyörineen videoteoksen toisessa kanavassa esiintyy bändi, joka soittaa ”Love me tenderiä” rosoisilla saundeilla ja rytmiltään jätättävällä laululla. Taustalla roikkuvat telineistä Hitlerin, Stalinin ja Mannerheimin kuvat. Bändin soitto muuttuu metalliksi ja hui-pentuu siihen, että kolme soittajaa lyö kitaroillaan kuvia.

Mannerheim esiintyi myös teoksen ensimmäisessä kanavassa: muurarin alkaessa hahmotella talon ääriviivoja harkkoseinään huutaa mies seinän yläreunan yli megafonilla Mannerheimin talvisodan alkaessa antamaa päiväkäskyä. Teos oli esillä Wäinö Aaltosen museon Sisällissotänäyttelyssä ja sen kuvauksessa kerrottiin, että siinä käsitellään kriittisesti patrioottista diskurs-sia. Mannerheim-symboli kytkeytyykin ihmisten mielissä välittömästi isänmaallisuuteen. Se on osa suomalaisen nationalismin peruskattausta, osa niin virallista kuin banaaliakin nationalismia. Banaalilla nationalismilla tarkoitetaan määritelmän esittänyttä Michael Billigia mukailleen niitä arkisia kansalliseen kuulumiseen viittaavia symbolisia aineksia, jotka jatkuvasti muistut-tavat *meille*, mihin kansakuntaan kuulumme. Myös ”meistä” puhuminen voidaan ymmärtää osaksi banaalia nationalismia, silloin kun oletettu ”me” on tietyn kansakunnan jäsenet. (Billig 1995.) Nämä symbolit ja puhutavat ovat keinoja rakentaa jaettua todellisuutta jossa, kuten Jo-hanna Sumiala on huomauttanut, on medialla nykyään keskeinen rooli (Sumiala 2013).

Viittaamalla Mannerheimiin voidaan palauttaa viittauksenomaisesti mieleen tietynlaiset suo-malaisuuteen liittyvät kertomukset, mutta sen lisäksi se toimii viitteenä nationalismia koske-vassa metadiskurssissa: Mannerheim tuo siis mieleen paitsi suomalaisuuden, myös suomalai-sen nationalismin ja tietynlaiset tavat määritellä suomalaisuus. Mannerheimin keskeinen asema suomalaisessa nationalismissa nostaa hänet myös suomalaisen nationalismikritiikin keskiöön.

Toinen esimerkki lähimenneisyydestä.

Perjantaina 23.11.2018 *Iltalehti* kertoi Linnan juhliin kutsutusta sotaveteraani Eino Takalasta. Ensin Takala kertoi, mitä hän odotti juhlista, johon hän oli menossa tyttärensä kanssa ja jossa hän toivoi tapaavansa muita sotaveteraaneja. Sen jälkeen Takalan annettiin kertoa kohtaami-sestaan tasavallan presidentti Niinistön kanssa tammikuussa Alajärvellä:

Otin lakin päästäni kätellessäni häntä. Presidentti sanoi tähän, ettei minun tarvitse niin tehdä, hänen se kuuluisi ottaa lakki pois päästä. Presidentillä ei kuitenkaan ollut tuolloin lakkia päänsä peittona, Takala hymyilee.

Kohtaaminen olikin nostettu myös jutun otsikkoon: ”95-vuotias veteraani otti lakkia päästä presidentti Niinistön edessä, Niinistö kielsi: Minun kuuluisi ottaa lakki päästäni.” Juttu jatkui vielä: Takala kehui lyhyesti presidenttiä ja kertoi sen jälkeen sotakokemuksistaan. (Iltalehti.fi 23.11.2018.) Verrattuna edelliseen esimerkkiin, rakentuu lehtijutussa hyvin erilainen kuva Suomesta, jossa myös veteraaneista pidetään huolta, vaikka Takala toteaaakin, että aiem-min ”moni vaivainen veteraani joutui kuolemaan omillaan” (mt.).

Kun Rabinän teoksen kohdalla on kyse Mannerheim-myytin käytöstä ja kansallisen sekä kulttuurintuotannon kentän vuorovaikutuksesta, on Takalasta kertovan jutun kohdalla kyse kansallisen, poliittisen ja median kenttien välisestä vuorovaikutuksesta. Rabinän teoksen kohdalla kansallista kenttää edustaa Mannerheim ja muut suomalaista yhteiskuntaa määrittävät symbolit, joita kulttuurintuotannon kentälle asettuva teos määrittää tietyllä tavalla. Takalasta kertovan jutun kohdalla taas kansallista kenttää edustaa sotaveteraani Takala, poliittista tasavallan presidentti ja mediaa *Iltalehti* toimittajineen.

Mediatutkija Nick Couldry kiinnittää huomiota siihen, miten median kenttä määrittää enemmän ja enemmän muiden kenttien pääomia ja kenttien välillä tapahtuvia pääomien vaihtoja. Tämä on hänen tapansa tulkita *mediatisation* käsitettä, jonka avulla hahmotetaan sitä, miten muut yhteiskunnalliset kentät tulevat riippuvaiseksi median kentästä. (Couldry 2012, 144–145; ks. myös 155.) Jutussa sotaveteraanin antama hyväksyntä tuottaa presidentille kansallista pääomaa, mutta olennaista kuitenkin on, että lehtijuttu tuo tämän laajempaan tietoisuuteen. Käytännössä vasta julkisuuteen tullut lehtijuttu tekee tunnustuksesta todellisen.

Vielä kolmas esimerkki hieman kauempaa menneisyydestä.

Syyskuussa 2005 Tanskan suurin päivälehti *Jylands-Posten* julkaisi pilapiirroksia profeetta Muhammedista, julkilausuttuna tarkoituksenaan koetella sananvapauden rajoja. Media kysyi mielipidettä pilakuvista tanskalaiselta imaamilta Ahmed Abu Labanilta, joka vaati julkista anteeksipyyntöä ja organisoி mielenosoituksen. Seurauksena oli diplomaattinen kriisi ja mellakointia monissa muslimimaissa. Kenan Malik kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että pilakuvakohun paisuminen kansainväliseksi vaati neljä kuukautta aikaa. Abu Labanin yhdyskunnan moskeijassa kävi säännöllisesti vain noin 1000 henkilöä Tanskan 180 000 muslimista. Tanskalaisen islamin kannalta marginaalisesta henkilöstä rakennettiin muslimien edustaja lähinnä hänen radikaalien mielipiteidensä takia. (Malik 2016, 57.)

Muhammed-pilakuvakiista on hyvä esimerkki uskonnon mediatisoitumisesta (ks. Hjarvard 2012, 21). Huomionarvoista tapauksessa on median toimintalogiikka, jossa konflikteilla on erityistä uutisarvoa, radikaalit mielipiteet saavat paljon näkyvyyttä, ja uutisointi saattaa jopa kiihdyttää konflikteja, jotka ovat uutisoinnin kohteena. Tämän toimintalogiikan voivat tunnistaa toki muutkin kuin journalistit, kuten ihmiset joilla on poliittinen agenda tai jotakin markkinointavaa.

Kuten profeetta Muhammed, myös Mannerheim on tietyille ihmisryhmille tärkeä hahmo. Kuten Muhammed-pilakuvien tekijöillä ja julkaisijoilla, myös Mannerheimin uudelleentulkitsijoilla on erilaisia julkilausuttuja ja -lausumattomia agendoja ajettavanaan: sananvapaus, uudenlainen sankaruus, sisällissodan uhrien muistaminen. Vaikka aihe ei olekaan keskeinen väitöskirjani kannalta, myös siinä tarkastelemistani keskusteluista löytyy viittauksia Muhammed-pilakuviin: tällöin pyrittiin kommentoimaan suomalaista keskusteluilmapiiriä, joka koettiin joko liian vapaaksi tai liian fundamentalistiseksi. (Kyyrö 2019, 196–198.)

Väitöskirjassani (Kyyrö 2019) tarkastelen kolmen Mannerheimia tulkinneen teoksen asemoitumista kulttuurintuotannon, median ja kansallisen kentille, median kentän välittämänä. Kentän ymmärrän sosiologi Pierre Bourdieun mukaisesti voimakentän ja taistelukentän kaltaiseksi yhteiskunnallisen toiminnan alueeksi, jolle eri toimijat ja instituutiot asemoituvat. Kenttiä erottaa toisistaan se, että niillä katsotaan olevan omat pääomansa, eli asiat, joilla katsotaan olevan

arvoa kyseisellä kentällä. (Bourdieu 1993, 30.) Täten tarkastellessani *Solar Filmsin* elokuvan-hankkeen, *Uralin perhonen* -animaation ja *Suomen marsalkka* -monimediaprojektin median kentän säätelemää asemoitumisia kulttuurintuotannon ja kansallisen kentille, kiinnitän huomiota siihen, millaisia pääomia teosten tekijät ja tukijat mobilisoivat tuottaakseen niille legitimiä asemaa ja millaisiin pääomiin vedoten teosten vastustajat pyrkivät kiistämään niiden legitimiuden. Kansallinen kenttä pitää lähestymistavassani sisällään kansalaisuskonnon, jonka ymmärrän kansallisen kentän legitimiiksi pääomaksi (kansallisesta kentästä ks. Hage 1998). Kansalaisuskonnossa on siis kyse siitä, minkä asioiden katsotaan legitimiä määrittävän suomalaisuutta. Sen sisällöt eivät ole pysyviä, ja sen rajoista on olemassa kilpailevia näkemyksiä, kuten esimerkiksi: pitäisikö suomalaisuutta juhlistaessa muistella sota-aikoja vai esimerkiksi naisten äänioikeutta, peruskoulua tai hyvinvointivaltiota, vai kenties jopa 1990-luvun lamaa ja sen seurauksia? (Vrt. Torsti 2012.) Siihen liittyvät myös kysymykset siitä, mitä asioita pidetään pyhinä kansakunnan kannalta.

*Solar Filmsin* hankkeessa rakennettiin uusisänmaallista suurmieskuvaa, jota muokattiin kansainvälisille elokuvamarkkinoille sopivaksi. Suurmieskuvaa kyseenalaistettiin kahdessa muussa teoksessa: *Uralin perhoseissa* nojaten vasemmistolaiseen historiapolitiikkaan esittämällä Mannerheim työläisperinteen mukaisesti homoseksuaalina sekä punaisten teloittajana ja *Suomen marsalkassa* taas liberaaliin monikulttuurisuuteen antamalla kenialaisten kertoa oma tulkintansa Mannerheimista. Kaikissa kolmessa teoksessa Mannerheim-kuvaa täydennettiin tai kritisoitiin asettamalla vastakkain hänen sankaruutensa ja yksityiselämänsä, johon lukeutui epäonnistunut avioliitto ja perhe-elämä. Mannerheim-myyttiä, jolla on keskeinen asema suomalaisessa kansalaisuskonnossa, asemoitiin siis uusisänmaallisen sankarikuvan lisäksi perheen keskeisyyttä korostavaan familistiseen diskurssiin ja pehmeämpään maskuliinisuuteen. Näihin kahteen kontekstiin kytkeytyy myös subjektiivisuutta korostava julkisuuden rakenne. Haluttiin löytää ihminen sankarikuvan takaa.

Eräässä väitöskirjassani tarkastelemassani tapauksessa samanlaista roolia kuin sotaveteraani Takala edellä mainitussa esimerkissä esittää jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth. Hän oli kyseenalaistanut *Solar Filmsin* elokuvahankkeen liian kaupallisena pian hankkeen tultua julkisuuteen kesällä 2001 (*Ilta-Sanomat* 11.8.2001). Vuotta myöhemmin *Helsingin Sanomissa* ja *Ilta-Sanomissa* kuitenkin kuvattiin, miten Renny Harlin ja käsikirjoittaja Heikki Vihinen lensivät helikopterilla tapaamaan Ehrnroothia tämän Turun Kaksikerran kotiin (*Helsingin Sanomat* 15.8.2002; *Ilta-Sanomat* 15.8.2002). *Ilta-Sanomien* pidemmässä viihdeutisessa kerrottiin elokuvantekijöiden kuunnellen kuin koulun penkillä, kun Ehrnrooth kertoi heille tietojaan Mannerheimista. Julkisuus ei kerro, mitä Ehrnroothin kritiikin ja hyväksynnän välissä tapahtui, mutta selvää on, että julkisuus, jossa rakennettiin hyväksyvää suhdetta elokuvantekijöiden ja Ehrnroothin välille oli tarpeen elokuvan tekijöille. Kyse oli vaihtokaupasta: elokuvantekijät tunnustivat jalkaväenkenraalin aseman auktoriteettina, eli symbolisen vallan haltijana ja tämä taas antoi tunnustusta ja kansallista pääomaa projektille, legitimoiden sitä. Erilaiset mediakentän välittämät tunnustukset ja tunnustuksen kiistämiset ovat keskeisellä sijalla väitöskirjassani: kyse on siitä, miten kolmea tarkastelemani teosta asemoitiin median kentän välityksellä, suhteessa kulttuurintuotannon ja kansalliseen kenttään.

Väitöskirjassani (Kyyrö 2019, 261) osoitan seuraavanlaisia riippuvuussuhteita ja vuorovaikutuksia kulttuurintuotannon, median ja kansallisen kenttien välillä:

1. Kulttuurintuotannon kentällä tuotetut teokset osallistuvat kansallisen kentän määrittelyyn joko kyseenalaistaen tiettyjen kansallisella kentällä sijaitsevien symbolien (esim. Mannerheim), käsitysten ja toimijoiden asemaa, tai tukien niitä.
2. Kulttuurintuotannon kentän toimijat (teosten tekijät) ovat riippuvaisia mediasta saadakseen legitimitettä, näkyvyyttä ja sitä kautta rahallista tukea ja katsojia tuotteilleen.
3. Median kentällä tapahtuu kulttuurituotteiden asemointi, jota harjoittavat paitsi teosten tekijät, etenkin uutisjournalistit, kriitikot, kolumnistit sekä journalistien osallistamat asiantuntijat ja kansallisiksi kasvoiksi kutsumani henkilöt, joilla on legitiimi asema kansallisella kentällä.
4. Myös median kentän toimijat ovat suhteessa kansalliseen kenttään joko välillisesti välittäessään teoksia koskevia keskusteluja tai suorasti vedotessaan kansallisiin kasvoihin ja symboleihin tai suojellessaan tai kyseenalaistaessaan tiettyjen kansallisten symbolien ja kertomusten asemaa.

Esittämäni kolmen teoksen positioitumista kuvaavat tutkimustulokset ovat siis kuvausta tästä kenttien välisestä vuorovaikutuksesta ja siinä käytössä olleista strategioista ja resursseista.

*Jere Kyyrö puolusti uskontotieteen väitöskirjaansa "Mannerheim ja muuttuvat tulkinnat. Mediatisoitunut kansalaisuskonto 2000–2010-lukujen kulttuurikiistoissa" (Jyväskylä: Nykykulttuuri) Turun yliopistossa 23.2.2019. Vastaväittäjänä toimi apulaisprofessori Johanna Sumiala Helsingin yliopistosta. Väitöskirjaa myy Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskus.*

## Lähteet ja kirjallisuus

### **Billig, Michael**

1995 *Banal Nationalism*. Lontoo: Sage Publications.

### **Bourdieu, Pierre**

1993 *The Field of Cultural Production*. Toimittanut Randal Johnson. Cambridge: Polity Press.

### **Couldry, Nick**

2012 *Media, Society, World: Social Theory and Digital Media Practise*. Cambridge: Polity Press. *Finlandia*

### **Hage, Ghassan**

1998 *White Nation. Fantasies of White Supremacy in a Multicultural Society*. New York: Routledge.

### **Helsingin Sanomat**

15.8.2002 Renny Harlin sai taustatietoja Adolf Ehrnroothilta. Haettu Sanoma-arkistosta.

### **Hjarvard, Stig**

2012 Three forms of mediatized religion. Changing the public face of religion. – Stig Hjarvard & Mia Lövheim, *Mediatization and Religion. Nordic Perspectives*, 21–44. Göteborg: Nordicom.

### **Ilta-Sanomat**

11.8.2001 Kenraali Ehrnrooth tyrmää Mannerheim-elokuvan. Uutiset, A2–A3. Hanna Vesala.

**Ilta-Sanomat**

15.8.2002 Kenraali Ehrnrooth kertoi Mannerheimista Rennyille. Rita Tainola. Haettu Sanoma-arkistosta.

**Iltalehti.fi**

23.11.2018 95-vuotias veteraani otti lakkia päästä presidentti Niinistön edessä, Niinistö kielsi: Minun kuuluisi ottaa lakki päästäni. Tomi Olli. Osoitteessa <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/01202cdc-35f5-40b2-a144-625aa97cfc70>.

**Kyyrö, Jere**

2019 *Mannerheim ja muuttuvat tulkinnat. Mediatisoitunut kansalaisuskonto 2000–2010-lukujen kulttuurikiistoissa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Jyväskylä: Nykykulttuuri.

**Malik, Kenan**

2016 *Monikulttuurisuus*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.

**Räbinä, Paavo**

2015 *Installaatio*. Paavo Räbinä (ohjaus ja kuvaus).

**Sumiala, Johanna**

2013 *Media and Ritual: Death, Community and Everyday Life*. Lontoo: Routledge.  
<https://doi.org/10.4324/9780203094877>

**Torsti, Pilvi**

2012 *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.